

Iskolák, pedagógusok Pécelen a XX. század második felében

Írta: Heltai Miklós

1963. augusztus elsejétől 1973. július 31.-ig voltam a Péceli Gimnázium tanára (az iskola a Ráday Pál nevet csak 1974-ben vette föl). Szakjaimat, történelmet és latint tanítottam, 1971-től igazgatóhelyettes voltam.

A gimnázium a Szemere Pál Általános Iskolán belül kezdett működni 1962-ben, s ekkor már egy második és két első osztálya volt. Az első tanévekben tehát mi, gimnáziumi tanárok is tanítottunk általános iskolásokat, magam hatodikosokat és nyolcadikosokat vegyesen, az egyik elsős gimnáziumi osztályban meg latint.

Pécel lakossága akkoriban hétezer körül volt, a paraszti-iparos őslakosság gyermekei nagy számban voltak jelen az osztályokban. Az iparosodás korszakában jelentős Budapestre bejáró munkáslakosság települt ide, az ő gyermekeik alkották a másik nagy csoportot. Az egykori péceli tanyavilág éppen megszűnőben volt, Locsodról és a Fáy-tanyáról a zömmel szlovák lakosság kezdett beköltözni a faluba. A Rákosi-korszakban ide kitelepített értelmiségi, katonatiszti családok egy része itt ragadt, gyermekeik érdekes színekkel gazdagították az iskola diákságának arculatát.

Az osztályok létszáma 30-40 körül mozgott, a Kossuth-téren az egykori katolikus iskolában az emeletes épületen kívül három „pavilonban” folyt a tanítás (a negyedik külön épület a tornaterem volt), de néhány osztály a régi református iskolában tanyázott, hozzájuk fel kellett bandukolni a Kálvin térre; az alsósok meg az Isaszegi útra jártak, az egykori polgári iskola épületében voltak osztálytermeik. A gimnazistákkal együtt ezeken a telephelyeken, melyek nagyjából 500 méter sugarú körben helyezkedtek el, körülbelül 1.500-1.600 gyerek nyüzsgött. A gimnázium 1965-ben leköltözött az Isaszegi útra, ahol, folyamatos bővítésekkel-átalakításokkal 2011-ig működött, 1974-től Ráday Pál Gimnázium néven.

Amikor Pécelen tanítani kezdtem, még megvolt a két külterületi tanyai iskola, a közelebbi a Fáy tanyán, a távolabbi Locsodon. Mindkettőbe sokan tanultak a XX. század elejétől a közepéig, a tanyák és környékének részben cseléd, részben kisbirtokos paraszt (Locsodon főleg szlovák) lakosságának gyermekei. Többnyire egy-két kinnlakó tanár-tanítónő foglalkozott velük, ebben az időben már külön az alsósokkal, külön a felsősökkel, élénk, ma úgy mondanánk, közművelődési tevékenységet is folytattak az ott lakók számára. Részletesen olvashatnak erről kedves néhai kolléganőm, Juhász Jenőné könyvében (*A péceli iskolák története*, Pécel, Egymást Segítő Egyesület, 2003).

A hatvanas évek közepére mindkét iskola fokozatosan elnéptelenedett, az ott lakók beköltöztek a faluba, a tanárok-tanítók is, az ottmaradt gyerekek tanítását még egy darabig úgy oldották meg, hogy az Állami Gazdaság lovas kocsival, traktorral kihordta a helyettesítő pedagógusokat, ennek akkortájt lett vége, amikor utoljára kedves kolléganőm, Mészáros Irénke tanítónő is kapott Pécelen szolgálati lakást, s valahogy a maradék lakosság is helyet talált bent.

*

1965-ig tehát a Kossuth téri épület nagy tanári szobájában egy „mamut” tantestületet alkottak az általános iskola és a gimnázium tanárai (az utóbbiak létszáma folyamatosan nőtt).

Utólag visszatekintve csodálkozom el rajta, hogy milyen nagy ajándéka volt életemnek, hogy ennyi különös sorsú, érdekes embert ismerhettem meg, dolgozhattam velük együtt.

Hány helyről jöttek?

A régi péceli református iskolából (tanítónők, tanítók); a katolikus iskolából (tanárnők); több kiváló tanár az egykori péceli polgári iskolából; a nemrég működő tanárképző főiskolából kibocsátott néhány relative ifjabb kolléga, hadifogságból, frontról visszatért, egyetemet-főiskolát éppen elvégzett, akkor középkorú „pályakezdők”; egyetemet velem együtt frissen végzett fiatalok.

A mezőgazdasági „politechnikát” egy agrármérnök tanította, de volt olyan is, aki 1956-os tevékenységéért kapott börtönéveit letöltve friss amnesztiásként kezdett tanítani velünk.

Hadd emlékezzek közülük legalább azokra, akikkel életre szóló barátságot kötöttem a Pécelen öltött évek alatt.

*

Az általános iskolával együtt töltött két tanév alatt ismerkedtem meg és kötöttem barátságot **Sebők Istvánnal és feleségével, Irénkével**. Kapcsolatunk úgy kezdődött, hogy édesapám útbaigazítását követve és a kor még eleven pedagógus szokása alapján az első évben feleségemmel együtt „levizitáltunk” idősebb kollégáinknál, náluk is. Nagyszobájukban ülve és beszélgetve véletlenül megpillantottam könyvespolc alján Karácsony Sándor valamelyik könyvét, rosszul dugták el, szerencsére csak én láttam meg, rögtön megismertem a kötéséről, sokszor láttam ezeket a könyveket otthon. (Talán nem szorul magyarázatra, hogy a hatvanas években és még utána sokáig a vallásos és hangsúlyozottan magyar Karácsony Sándor tilalmi listán volt.) A lepel lehullt, kölcsönösen megvallottuk Pista bátyámmal „bűnös és tilalmas” kapcsolatainkat és gondolatainkat, s ettől kezdve barátságot tartottunk fenn, együttműködtünk a férfikórus és a finn-magyar baráti társaság ügyeiben, 1990 után többször eljött Karácsony-konferenciáinkra is. Sebőkék egyébként hosszú évekig tanítottak a locsodi tanyasi iskolában, kint is laktak sokáig. A nyolcvanas években Pista bátyám szervezte meg Pécelen a magyar-finn baráti társaságot (ifjú korában evangélikus ifjúsági körrel többször járt Finnországban, jól megtanult finnül).

*

Kezdő tanárként sok segítséget kaptam **Monori Sándortól** (a református iskola tanítója volt, majd történelem szakot végzett), aki éppen akkor ment nyugdíjba, amikor én kezdtem, tanmenetet, könyveket, tanterveket, mindent rám hagyott és sok mindent elmagyarázott a hivatalos kötelezettségekről, hálával gondolok rá.

Egy évig volt kollégám **Kier Karcsi bácsi**, a péceli Polgári Iskola volt tanára, magyar szakos, mint legidősebb kollégát, őt kérdeztem meg, magázzam, vagy tegezzem-e (akkor még ez is hozzátartozott a tanári illetemhez). Jó humorú ember volt, s némi vizsgáztatás után megengedte a tegezést, s egy évig atyailag menedzselte a kollégákkal való kapcsolataimban.

Kedves, ambiciózus kolléganőm volt **Derecskei Margit** (magyar-történelem), sokat tanultam tőle az egyszerű emberekkel való kapcsolattartásról, ő jól ismerte őket, mivel ő is kint lakott évekig Locsodon és tanított a tanyasi iskolában.

*

A tanítónők közül különösen **Juhász Jenőné Ilonkával, Faragó Zoltánné Gabikával, Zalatnay Ernőné Editkével és Hayek Alizzal** (később Papp Sándorné) kerültünk feleségemmel együtt igen meleg kollegiális viszonyba. Ennek részben az a magyarázata, hogy gyermekeimet ők tanították alsóban, amikor később feleségem is a Szemere Általános Iskola tanára lett, akkor újabb kapocs alakult ki köztünk. Hogy mindebben volt-e része annak, hogy Hayek Aliz (nekünk mindvégig: Alizka) kivételével a többiek mind az egykori református iskola tanítói voltak? Ez csak utólag ötlött föl bennem.

Zalatnay Ernőné, Editke elvégezte az ének szakot, a gimnáziumban is ő tanított éneket, Kati lányom kedves osztályfőnökeként meg külön nagyon megszerettük.

*

Az általános iskolával töltött két tanévem emlékezetes osztályairól is hadd emlékezzek itt meg.

Első óráimat a hatodik A-ban és B-ben tartottam, mindkettőben körülbelül 35-36 gyerek rendetlenkedett. Amikor bementem az osztályba, első feladatomban az volt, hogy valamiképpen rendet csináljak. Arra hamar rájöttem, hogy túlkiabálni őket meg nem térülő erőbefektetés, mivel az így kivívott csend legfeljebb 5-6 percig tart. Az első részsikert az akkor még dívó óravégi „visszakérdezéssel” értem el, mivel képes voltam a kérdéseket golyószóróként ontani magamból, s a figyelmetleneknek szórtam a rossz pontokat, „kisegyeseket”. A terror légköre azonban számomra is nyomasztó volt, nem szólva arról, hogy az erőlködés roppant kifárasztott.

Más módszert kellett választanom. Az eléggé nyilvánvaló volt, hogy gyerekek ülnek velem szemben, akik csendben megülni nem sokáig képesek s a tanuláson kívül bármi másra vevők. Ajánlatot tettem nekik: ha csöngetés előtt elvégezzük a hivatalos feladatokat (felelés, magyarázat, „visszakérdezés” – ez utóbbi akkor kötelező módszertani ajánlás volt), a megspórolt időben mesélek. A történelmet akkor is az őskorral-ókorral kezdtük, aztán jöttek a görögök, s emlékeztem rá, hogy ilyen idős koromban én is szívesen olvastam a görög mitológia meséit. Ajánlatom kedvező fogadtatásra talált, s elkezdtünk versenyezni az idővel. Képesek voltak odafigyelni, „fölmondani” a leckét, „visszamondani” a magyarázatot, csak azért az örömeért, hogy előbb eldarálják a feleletet, mint a másik, meg azért, hogy egyre több időt spóroltunk el az órából mesélésre. A mesélés tárgyköre kiterjedt a görög mitológia egészére, a mese, mennél hihetlenebb volt, annál nagyobb sikert aratott.

A sikerben része lehetett annak, hogy a gyerekek zöme otthon munkához szokott, s nagyrészt teljes családokban éltek, a még ép társadalmi szokásrendszerben felnőve természetesnek találták az egyezkedést, munkamegosztást. A televízió még nem minden családban volt jelen, s korlátozott műsorideje folytán még nem szorította háttérbe a szóbeliséget. Sok évvel később tudatosult bennem, hogy a gyerekekkel való kapcsolatkeresésben ösztönösen ráhibáztam Karácsony Sándor fejlődéslélektanának két fontos megállapítására. Az egyik: a gyermek még a játékban-mesében él, érez, gondolkodik, cselekszik. A másik: a gyermekkorból a következő korszakba lépve a versenyben tudják legjobban elsajátítani a társadalmi cselekvés formáit-szabályait a növekedésben lévő gyerekek. Hatodikosaim a két korszak határán mindkét lélektani státusuk hasznából részesültek közös munkánk során, s ez a lendület majd év végéig eltartott. A következő évben már nem tanítottam őket, de nyolcadik után többen közülük gimnáziumba jöttek, első gimnáziumi osztályom magvát ők képezték.

*

A péceli gimnáziumban kollégáim nagy része komolyan vette hivatását, kész volt a gyerekek ügyében az együttműködésre, hajlandó volt munkaidőn túl is, díjazás nélkül is foglalkozni a lemaradókkal is, a továbbtanulókkal is.

Lázár Ildikóval (matematika-fizika), Vitárius Sándorral (biológia-földrajz), Zalatnay Ernőnével (ének), Laczkó Bélánéval (magyar) különösen sokat dolgoztunk együtt, osztályfőnökként is segítettük egymást, sokat tanultunk egymástól.

*

Pécelen én vittem érettségire történelemből az első gimnáziumi osztályt, 1962-ben kezdtek, 1966-ban érettségiztek, én a két utolsó évben tanítottam őket. Voltam

velük kirándulni, néhányan eljöttek közülük a hansági építőtáborba, ott két hetet töltöttünk együtt, én voltam a kísérőtanár. Az 1990 előtti évtizedekben minden össze egy-két hét kötelező mezőgazdasági munkára vittük a gyerekeket, nyilván így pótolták a termelőszövetkezetek erőltetett szervezése miatt keletkezett munkaerőhiányt. Mi kukoricát törtünk a helyi állami gazdaságban, akkor még nem voltam osztályfőnök, én voltam az összekötő az agronómusok és az iskola között, ha valahol végeztünk, bementem az irodába, ott mondták meg, melyik táblában folytassuk. Eleinte biciklivel teljesítettem ezt a feladatot, jó fárasztó volt kerekezni a péceli dombokon keresztül-kasul, aztán valamelyik nap egy jószívű agronómus kölcsönadta öreg lovát, azt viszont minden gyerek végiglovagolta az osztályból.

A tanulással is sok időt töltöttünk együtt. Az egész iskolának új feladat volt az érettségi, nekem sem volt semmi tapasztalatom, egyet tehettem: délutánonként végigvettük az összes érettségi tételt és részletes vázlatot írtunk.

Igen sokat beszélgettünk mindezek közben, így lettünk barátok, akik még megvannak közülük, azokkal máig (Batár Erzsi, Bene András, Bójtai Rózsi, Csabai Jancsi, Fülöp Márta, Homoki Mari, Puskás Márta).

*

Két évig igazgatóhelyettese voltam a péceli gimnáziumnak. Igazgatóhelyettesként arra törekedtem, hogy lehetőleg ne maradjanak el órák, pedig a helyettesítések megszervezése nem volt egyszerű feladat, kevesen voltunk, nekem is sokszor kellett mások helyett órát tartani. A másik célom az volt, hogy minél több órát látogassak, mivel úgy gondoltam, hogy az óramegbeszélések mindkét fél számára tanulságosak, ha tárgyszerűek.

*

Maradandó pedagógiai tapasztalatokat szereztem a levelező tagozaton való tanítással. Legalább négy évfolyamot tanítottam és vittem érettségire 1964 és 1973 között. Sokan hajlamosak elfelejtkezni arról, hogy 1945 előtt nagyon sok ember előtt anyagi és földrajzi okok (az iskola távol volt lakóhelyüktől) miatt el volt zárva a középiskolai tanulás lehetősége. A péceli gimnázium levelező osztályaiban sok olyan ember tanult, akik számára frissen nyílt meg a gimnáziumi végzettség megszerzésének lehetősége, számukra ez munkahelyi előrelépést is jelentett, tehát ambicionáltak a tanulást. Pedagógiai meggyőződésemm volt, hogy a diákoknak segíteni kell a tanulási nehézségek megoldásában, Karácsony Sándor pedagógiája nyomán mindig kerestem a szóértés lehetőségét a diákokkal. A levelezőknél különösen érezhető volt, hogy nem értik a tantárgyakat, az iskola nyelvét, ezért önként és díjazás nélkül felajánlottam nekik az érettségi korrepetálást, ezeken a foglalkozásokon szó szerint „lefordítottam” a tankönyvet, segítettem nekik összefoglalni, mi tartozik egy-egy tárgykörhöz. Olyan kölcsönös megbecsülés alakult ki közöttünk a közös munkában, hogy sokakkal máig megmaradt barátságom.

És végül szubjektív portré néhány kiváló péceli pedagógus kollégámról:

Lehocky Endre (1919-2000)

Az igazgató I.

Első igazgatóm, Lehoczky Endre eredetileg néptanító volt, a néptanítókból került ki a második világháborús magyar hadsereg tartalékos tiszti állományának jelentős része, amely a legénységet közvetlenül vezette. Sajnos nem kérdeztem ki Bandi bátyámat, hol szolgált, pedig lett volna rá módom, sok időt töltöttünk együtt, azt tudom,

hogy hadifogoly Észországban volt, fakitermelésen dolgozott, valószínűleg itt alapozta meg nyelvtudását, hazatérve tanítás mellett szerzett diplomát főiskolán oroszból, németből, később elvégezte egyetemen a pedagógia szakot is. Voltaképpen csak másfél tanévig volt igazgatóm, 1964-től egy ideig a gödöllői járási tanács művelődési osztályát vezette, 1966-ban jött „haza”. Ám, ez alatt a rövid idő alatt tőle tanultam meg, hogy a rám bízott munkát akkor is el kell végezni, ha az égből kisbalta esik. Nem úgy érte el ezt, hogy könnyörtelenül meghajtott, ismételten ellenőrzött engem, hanem úgy, hogy könnyörtelenül meghajtotta, ellenőrizte magát. Nála olyan nem volt, hogy ne lett volna kész első tanítási napra tantárgyfelosztással, órarenddel, pedig 80 fős tantestület, két iskolatípus számára ez nem volt egyszerű feladat. De általában mindig, minden határidős feladattal, jóval határidő előtt kész volt, tőle tanultam azt meg, hogy az ilyeneket azért kell minél előbb letudni, minél precízebben megcsinálni, hogy maradjon elég időnk az érdemi pedagógiai feladatokra. Neki pedig maradt ideje, másfél év alatt ötször-hatször látogatott órát nálam, s hasznos tanácsokat adott. Egyre máig emlékszem: görög mitológiát tanítottam hatodikban, élt bennem az egyetemi órák tudományossága, az óramegbeszélésen ezt honorálta is, de hozzátette: Miklós, ezek Rákos-menti gyerekek, le kell szállni az elefántcsonttoronyból és úgy beszélni nekik, hogy meg is értsék.

A barátság megmaradt köztünk a következő években is, akkor is, amikor már a gödöllői Török Ignác Gimnázium és Óvónői Szakközépiskola igazgatója voltam, s 1983-ban, amikor nyugdíjas lett, elhívtam hozzánk a kisóvónőket pedagógiát tanítani. A lehető legjobb választás volt, a zömmel törekvő, falusi kislányok nagyapjukként tisztelték és szerették, s mindent megtanultak, amit eléjük adott, s jól és jót adott eléjük. Nagy kár, hogy nem oltatta be magát influenza ellen, pedig megpróbáltam rábeszélni, így korán vitte el egy járvány szövődménye.

*

Hayek Aliz (1926-2008)

Tanítónő egy életen át

Felelősségem tudatában állítom: a jó tanítónő klasszikus alakját róla mintáznám meg, ha író lennék. Ráadásul négy évtizedig voltunk közvetlen szomszédok a Korányi utca 14.-ben (mindketten szolgálati lakásnak kaptuk, majd megvettük), barátságunk egy életen át tartott.

Kénytelen vagyok ideiktatni azt a cikkemet, amivel a helyi újságban (ESE Híradó) búcsúztam tőle, 2008-ban:

„Aliz néni hazatért, oda, ahonnét születésekor kiszakadt: az emberek fölötti szeretet világába, miután nyolcvankét éven át sugározta annak üzenetét. Tudom, hogy dogmatikailag nem helytálló, amit most leírok, mégis le kell írnom, mert nem tudok jobb kifejezést: angyali természetű ember, azaz nevelő volt. Ez utóbbi tételt, nevezetesen, hogy emberré csak az nevelhet bennünket, aki maga is az, meg sem kellene magyarázni, ha körülöttünk-mellettünk nem éreznénk egyre fájdalmasabban az emberség hiányát. Ez a hiány nőtt nagyobbra a mostani márciussal, mely hazaszólította őt.

Arról meg, hogy milyen az angyal, furcsa ezt mondani, de mindenkinek van tapasztalata: az a valaki, aki mindenre, még a negatívumokra is pozitívumokkal reagál, aki pozitív lény, mint a gyermek. Akinek pedig gyermekszíve megmarad egész életében, az nevelő, olyan, amilyen ő volt: Aliz néni. Sosem csináltam titkot belőle, hogy milyen nagyra tartottam. Ha megkérdeztek, milyen a jó tanító, akkor azt feleltem, hogy olyan, mint Dr. Papp Sándorné Hayek Aliz. Hogy igazságtalan ne legyek,

hozzáteszem: és mint több tanítónő kollégája abban az időben, amikor egy tantestület tagjai voltunk.

Mind a négy gyermekemet ő tanította betűvetésre, s ezzel együtt arra, hogy igenis van szeretet, van tisztelet és tisztesség, igazság és becsület. Nem itt vagy amott, hanem miközöttünk – ha úgy élünk! Ő pedig úgy élt, s vele együtt csak úgy lehetett élni. Nem ismert rossz vagy buta gyereket. Maki majom, a kesztyű-báb, akivel az első napokban megszólította a kicsiket, sem volt rossz, csak egy kicsit buta, de az is csak azért, hogy kivilágojon, hogy édes, szeretett gyerekei milyen jók és főleg milyen okosak.

Ízig-vérig modern pedagógus volt. Tudta, hogy ha a kisgyermek elhiszi, hogy jó, akkor jól fog viselkedni, ha elhiszi, hogy okos, akkor úgy tanul, hogy okos legyen. A pedagógia nagy igazságait könyvből is tanulta, hiszen művelt, olvasó, tájékozódó ember volt. Igazándiból azonban a szíve tanította a nevelés tudományára. Scientia amabilis – szeretetreméltó tudomány a nevelésé, ha valaki úgy megérti a titkát, mint ő. Iskolát játszott a gyerekekkel. Létkérdés a játék a hat-tíz éves korosztálynál, a lehető legkomolyabb dolog, a játékkal vesszük őket teljes értékű gyermeknek, azaz embernek. Aliz néni komolyan játszott velük, nála szóba sem jöhetett, hogy a módszer rögeszméiért fölládozza az igazi nevelés céljait. Játék segítségével, de írni, olvasni, számolni, viselkedni kell együtt megtanulnunk, ez volt az értelme kettejük, a gyermek és tanító közösségének. Nem lehajolt, hanem viszonyult hozzájuk, beszélte a nyelvüket, mert csak így juthattak egyetértésre a tanulás nagy ügyében.

Felnőttként volt pajtásuk a játékban, így léphetett édesanyjuk helyébe, mert a követelmény csak ezekben az emberi viszonylatokban valósítható meg kisgyermeknél. De ezekben megvalósítható. A sors nem adta meg neki a saját gyermeket, s íme: sok száz gyermek édesanyja lehetett. Ha valamelyik gyermek neve hirtelen nem jutott eszébe, elkeresztelte őket, úgy becézte kicsinyeit, ahogy a szülők szokták. A kerek képű almácska lett, a hegyes orrú kis ravaszdi: rókácska, a szemüveges: professzor úr. Sok évtized alatt nem akadt szülő vagy gyerek, aki ezen megsértődött volna – kitüntetésnek vették. Az is volt. Fültanúja voltam, amikor „nagy cula” nyolcadikkossal beszélgetett, aki majd elolvadt a szeretettől, mikor egykori tanítója valahai becenevén szólította (mert hirtelen csak az jutott eszébe).

Negyven évig voltunk szomszédok. Soha egy hangos szó nem esett köztünk. Inkább az volt a kérdés, ki-miben tud a másiknak segíteni. Gyermekeimnek nemcsak tanítója, hanem harmadik nagymamája is volt. Aliz néni, akitől mindig lehetett valamit kapni: édességet, jó szót, simogatást, mikor mire volt szükségük. Máris nagyon hiányzik valamennyiőnknek: családja tagjainak, kollégáknak, barátoknak, valahai növendékeinek, szomszédoknak, családomnak és személy szerint nekem is. A nagy nevelők péceli panteonjában mostantól ott a helye Aliz néniének. De nemcsak emlékként, hanem elevenen ható erőforrásként, akinek életművéhez megújulni fordulhatnak munkájának mai folytatói.”

*

Bakonyi Árpád (1926-2014)

Az énektanár

Bakonyi Árpádot az 1970-es Röpülj páva verseny egy érdekes epizódja alkalmából ismertem meg. Amikor kedves kolléganóm, Faragó Zoltánné lány, Laura feltűnt a *Röpülj páva* versenyen, egész Pécel drukkolt neki, közönségszavazataink is hozzájárultak továbbjutásához, de a döntőbe a zsűri nem juttatta be. Volt azonban még egy lehetőség: ha olyan népdalokat küldtünk, amiket akkoriban a zsűri nem ismert, arra jó pontszámot adtak. Nemrégiben járt édesapáméknál Gödöllőn nagyszalontai

tanítványa, Gurka László, aki Kolozsváron elvégezte a zeneakadémiát és egy jó ideig folklorista, népdalgyűjtő volt, tucatnyi friss erdélyi népdalt tanultam tőle testvéreimmel együtt. (Külön történet az ő sorsa is, 1959-ben Kodálynál járt, adott neki példányokat a gyűjtéséből, ez otthon kitudódott, a román állam kidobta a Folklór Intézetből állami tulajdonnal való üzérkedésért, ugyanis kapott Kodálytól egy magnót, hogy könnyebben gyűjthessen. Élete végéig mellőzött maradt, a kolozsvári balettintézetben volt zongorakísérő.)

Felötlött bennem, hogy a most tanult népdalok továbbsegíthetnék Laurát, de én nem tudtam kottát sem olvasni, sem írni. Zalatnay Ernőné Editkét, kolléganőmet kértem, hogy segítsen, de ő azt ajánlotta, forduljak inkább Bakonyi Árpádhoz, ő biztosabb a szájról való kottázásban. Elmentem hozzá, szívesen fogadott, egy estén át dolgoztunk együtt, a kottákat leírta, beküldtem, Laura kapott 100 pontot és továbbjutott, mi pedig életre szóló barátságot kötöttünk.

A Bakonyi Árpádok nemzedékét emberré és jellemmé edzette, hogy sokat el kellett szenvedniük, hogy mindenért meg kellett küzdeniük, mert lelkükben ott zengett az elődöktől hallott dal, amit aztán becsülettel továbbadtak ők is.

A tősgyökeres péceli iparoscsaládban, ahol kötelező erkölcsi norma volt a tisztaság, ipart éltető munkabecsület, csak a szeretetet adták ingyen, minden egyébért meg kellett dolgozni, így jutott föl a törekvő ifjú az első lépcsőfokra: kántortanítói oklevelet szerzett – minden nyári szünetet végigdolgozva. Azaz csak jutott volna, ha közbe nem szól a háború, amibe a végén leventeként már a 17-18 éveseket is vitték. Így került ő is katonaruhában a vérzivatarba, Budapest ostromába. Sokszor kérdezgettem háborús „élményeiről”, de nem szeretett róluk beszélni, annyit mondott: ki kellett bírni, **akkor** ezt kellett kibírni. Meg a hadifogságot, ami szerencsére nem tartott sokáig, barátjával együtt kihasználtak egy óvatlan pillanatot, megszöktek, jó emberek egy darabig bújtatták őket, aztán hazajutott, s végre elkezdhetette továbbadni azt, ami a lelkében szolgált – kántortanítóiaként. Egészen addig, amíg az iskolák államosítása el nem zárta előle ezt az utat. Sokan elkeserednek ilyenkor és föladják, őt a megpróbáltatás továbbküzdésre ösztönözte: minden anyagi és nem csak anyagi nehézség ellenére beiratkozott a Zeneakadémiára és elvégezte a karvezető-énektanár szakot.

És itt szót kell ejteni itt még valamiről, ami nélkül nem érthetnénk meg teljesen életének üzenetét. Bakonyi Árpád tehetséges ember volt, azt is mondhatnánk, zenei őstehetség. Sok-sokezer dallam csiszolta tehetségét fényessé, alakította ízlését biztossá, tette zenekultúráját átfogóvá, melyben helye volt minden igazi esztétikumnak, de zárva volt a talmi, silány zenepótlékok számára mindig és minden korban.

Erről először akkor bizonyosodhattam meg, amikor 1964-ban újjáalakult a híres péceli Férfikórus, s rövid átmeneti idő után őt bízták meg a karnagysággal. Többször hallottam őket énekelni ünnepeken, temetéseken: klasszikust vagy népdalt, másnak nem tett engedményt. Egyre nagyobb elismeréssel nyugtáztam azt a képességét is, ahogy zeneileg képzetlen emberek – magamat is ideértve – ízlését formálta, ahogy ambícióikat fölkelte közösséget alkotott belőlük, úgy, hogy egy idő után nekem is kedvem támadt közéjük állni.

Akkor már Aszódon tanított az Óvónőképzőben, majd annak megszűnte után az ottani Petőfi Sándor Gimnáziumban.

Amikor a gödöllői Török Ignác Gimnáziumban óvónői szakközépiskolát szerveztem (így lett húsz évig Török Ignác Gimnázium és Óvónői Szakközépiskola, ahogy diákjaink rövidítették: TIGOSZ), nem kellett sokáig gondolkodnom azon, kire bízom a leendő óvónők énekkultúrájának megalapozását, fejlesztését, őt hívtam át Aszódról énektanárnak a kisóvónőkhöz.

Nagyszerű tanár volt, sokat köszönhetünk neki abban, hogy diákjaink, a gimnazisták is, népdalszeretővé váltak azokban az években. Kollégák lettünk, s tíz éven át naponta együtt utazva Pécel-Gödöllő viszonylatban megnyílt előttem élettapasztalatainak-zenekultúrájának gazdag tárháza. Tőle tanulhattam meg, hogy a variáció- és fantáziagazdagság az igazi zene egyetlen, valódi normatívája, hogy a szerencsére fölgyűjtött sokszázezer magyar népdal közt ilyen szempontból tán két egyforma sincs, ami meg mindig egy kaptafára megy és monoton zakatol tovább, nem lehet igazán szép.

Sok-sok kórusversenyen, tanórán lehettem tanúja emberfeletti alaposágának. Igazi tanár volt: minden egyes darabbal, megtanítandó művel izzadságos és becsületes küzdelmet vívott, úgy, hogy a diákoknak kedve támadt mellé állni és együtt birkózni anyaggal, körülményekkel, nem elégedve meg, csak azzal, ha a lehető legjobbat hozzák ki magukból. Tapasztalt kórusvezető volt, nagy és jó énekkarokat vezetett Pécelen, Aszódon, Gödöllőn. De minden egyes szereplés előtt újra és újra olyan feszültségben élt, mint aki először áll ki karnagyként a közönség elé, így tudta a darabokat mindig újraalkotni. Nem szavakkal tett arról tanúbizonyságot, hogy jó ember. „Csak” minden diák bármikor segítséget kérhetett tőle, ha valamit nem értett, valami nem ment, fáradságot, időt, jó szót sosem sajnált tőlük – igaz, másoktól sem. Igazi tanár volt, az iskolától nyugdíjba vonulása után sem tudott megválni, tanított tovább Pécelen és másutt is.

Szeretett kántora volt a péceli római katolikus egyházközségnek, vezette az egyházi énekkart, hivatás és munkaszeretete kitartott egy hosszú életen át. Éppen úgy, mint hűsége házastársához, szeretete gyermekeihez, unokáihoz, kollégáihoz.

Mint sok elmélyült gondolkodásra hajlamos ember, ő is a természet örök munkásai, a méhek között találta meg a pihenést, hisz úgy tanulta, úgy vallotta: munkát csak munkával lehet kipihenni. Ha tavasszal meghalljuk majd a méhek zsongását jusson eszünkbe a kiváló péceli pedagógus: Bakonyi Árpád.

*

Cser László (1922-2008)

Az igazgató II.

Amikor 1963-ban fiatal tanárként Pécelre kerültem a Szemere Pál Általános Iskola és Gimnáziumba, első iskolai vezetőim Lehoczky Endre és Cser László voltak, igazgató és igazgatóhelyettesi minőségben. Egy év után, 1965-ben a gimnázium levált az általános iskolától, leköltözött az Isaszegi úti épületbe, ettől kezdve Cser László volt az igazgatóm. (Az 1974-től Ráday Pál nevét fölvetett gimnáziumot 1976-ig igazgatta, pályáját az aszódi Petőfi Sándor Gimnázium igazgatójaként fejezte be nyugdíjba vonulásakor).

Most, ennyi év után visszatekintve mondhatom: szerencsés az a fiatal tanár, aki ilyen kiváló pedagógusok keze alá kerül.

Együtt dolgozva vele megismertem a nevelőt, aki tudja és gyakorolja a modern pedagógia egyik legfontosabb elvét: tiszteli növendékeit – és ezért kap tőlük tiszteletet. Többet mondok: aki szereti diákjait, akinél nem jelszó a gyermekszeretet, hanem a nevelés természetes közege és kötőanyaga. Aki tudja, hogy az igazi szeretet szigorú, nem kényeztető, hanem edző.

Megismertem a jó vezetőt, aki a parancsot soha nem úgy adta ki, hogy előre, hanem úgy, hogy utánam. Aki szereti maga mellett a tehetséges embereket, mert velük tud igazi munkaközösséget alkotni. Aki megbecsüli a másik tudását, s természetes módon kínálja oda a sajátját. Aki tud adni, akitől el lehet fogadni.

Péceli iparos család sarjaként tanítói pályára készült, de tanulmányait megszakította a háború, 1944-ben került ki a frontra az 1. lovashadosztállyal. Élve maradt, tisztiiskolára küldték, a hadifogságot úgy kerülte el, hogy árkon-bokron keresztül, csőszkunyhókba meghúzódva, éjszaka gyalogolva hazaszenvette magát, kiváló fizikumú ember volt, kibírta. A háború után, 1947-ben befejezte a tanítóképzőt, tanítani kezdett, de a Mindszenty-per, Rajk-per olyan ellenkezést váltott ki benne a rendszerrel szemben, hogy nem bírta gyomorral az állami szolgálatot, gazdálkodni kezdett, disznót tartott, kertészkedett, fuvarozott. Sokáig emlegették Pécelen az emberek azt a húst, zöldséget, gyümölcsöt, bort, ami az ő keze munkája nyomán került asztalukra. A viszonyok enyhültével aztán visszatért a tanári pályára, főiskolán elvégezte a matematika-fizika szakot, majd egyetemen a pedagógiát.

A tantestület a hatvanas években szervesen fejlődött, nagyrészt egy korcsoporthoz tartoztunk, frissen végeztük az egyetemet, általában hivatástudattal végeztük a munkát, nem sajnáltuk a gyerekekre fordított időt, nem tekintettük a tanórákkal befejezettek a velük való foglalkozást.

Az első években a péceli iparos és paraszti őslakosság, meg a Pestre bejáró munkásemberek családjaiból került ki „gyerekanyagunk”, a környékbeli településekből (Dány, Szada, Isaszeg, Gödöllő) is ilyen családi háttérű gyerekek jöttek. A dolog természetes magyarázata a lakosság összetételén kívül az új iskola iránti bizalmatlanság volt, az ambiciózus szülők gyereküket inkább a budapesti elitiskolákba igyekeztek bejuttatni. E téren is igazgatóinknak, Lehoczky Endrének, Cser Lászlónak kellett példát mutatni, amikor ők is Pécelre írták be gyermekeiket, akkor kezdett a tendencia megfordulni. A hozzánk járó gyerekek tehát otthonról kevesebb ismeretet, viszont annál több természetes szociális készséget, munkaszeretetet, együttműködési hajlandóságot hoztak magukkal. Sokat kellett velük együtt tanulni, külön foglalkozni, hogy érdeklődésük a továbbtanulás felé forduljon, még többet, hogy sikeresen felvételizzenek is, nem állítom, hogy erre minden kollégám hajlandó volt, de sokan voltunk hajlandóak, s a hetvenes évek közepe felé egyre több „elsőgenerációs” értelmiségi került ki diákjaink közül.

Igazgatónk igen jó háttérrel biztosított a tantestület munkára hangolt többségének. Ez elsősorban abban állt, hogy hagyott bennünket dolgozni, nem terhelt fölösleges „piár” és mozgalmi feladatokkal, és nagyon elismerte felkészültségünket, nagyra értékelte a jó tanári munkát.

Elsősorban arra törekedett, hogy megteremtse és biztosítsa az iskolai munka civilizációs körülményeit, s ebbe a tevékenységébe minket is bevont, meg a diákokat is.

Elsőként bevezette a főépületbe a vizet, mosdókat építtetett (rengeteg munkát végzett ő maga), aztán cserépkályhákat állíttatott (ő maga is épített egyet, könyvből tanulta ki a kályhás mesterséget). Majd bevezette a gázt, konvektorokkal szerelték föl az iskolát.

Szeretett építkezni és értett is hozzá. Az Isaszegi úti régi épületet hozzáépített helyiségekkel folyamatosan bővítette: előbb egy új tanárít, ezt voltaképpen maga építette (némi közreműködésünkkel), aztán megtoldotta egy osztállyal az épület végét (ezen azért iparosok is dolgoztak, de sokan a kollégák és diákok közül is).

A gimnázium első salakos sportpályáját a nyári szünet első hetében akkori osztályommal építettük meg az udvaron, a művezető természetesen ő volt, ő szerzett be agyagot, salakot, hengert, a gyerekek föllelkesedtek, három nap alatt kész lett a pálya, és még a határból is betalicskáztak annyi gyeptéglát, amennyi a szegély kirakásához kellett.

Zárjelben jegyzem meg, hogy 1973-ban betonossá-aszfaltossá építették át a gyerekek a pályát, ma is megvan; „természetesen” ő maga volt a művezető és előmunkás egy személyben, az egész nyári szünete ráment.

Legnagyobb műve kétségkívül az 1972. évi bővítés megtervezése és kivitelezése volt. Az épület hátsó traktusát körbeépítették öt tanteremmel, az így keletkezett belső tért lefedette és aulává alakította, a tervezésnek és kivitelezésnek is ő volt a lelke, mozgatója. Nagyszerűen értett hozzá, hogy megnyerjen különböző foglalkozású embereket, építészeket, mérnököket, iparosokat, úgy, hogy ingyen, vagy majdnem ingyen végezzék el a soron következő munkákat, az ütemezést ő alakította ki és tartotta kézben.

A varázsszó mindig az volt, hogy: a gyerekek. Ehhez kapcsolódó emlékezetes élményem volt, hogy 1972. augusztus 30.-án, szerdán már majdnem kész volt a bővítés, de vagy 20 új ablak még nem volt beüvegezve. Akkor már helyettese voltam (1971 óta), bőszen csináltam az órarendet, amikor elküldött az akkori egyetlen péceli üvegeshez, Radnai bácsihoz a Jókai utcába: holnapra legyen szíves az ablakokat beüvegezni, mert pénteken, szeptember 1.-én tanévnnyitó és tanítás, a gyerekek nem fázhatnak meg (hűvös szeptember eleje volt). A varázsszó hatott, Radnai bácsi annyit mondott: jövök, s valószínűleg egész éjszaka dolgozott, arra már nem emlékszem, volt-e segítsége, de tény: 31.-én este minden ablakon üveg volt. Csak a kor jellemzésére mondom, hogy a „gyerekek” varázsszó még az én gödöllői igazgatóságom idején is sokáig, a nyolcvanas évek végéig hatott az iparosokra, kétkezi emberekre.

Cser Lászlótól tanultam meg azt, hogy nem szégyen az értelmiségi hivatásra nézve a kétkezi munka, s az örökös lamentálás, siránkozás helyett egészségesebb dolog megfogni a kőműveskanalat, lapátot, s megteremteni az iskolai munka éppen hiányzó feltételeit. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy mentsük föl a társadalmat, politikát az oktatási feltételek biztosításának feladatai alól, de azt állítom: nem tesz rosszat egy iskola közösségi karakterének kialakításában, ha az ilyen munkákban együttműködnek kollégák, gyerekek, szülők és mindazok, akikre hat a varázsszó: gyerekek! Nekik csináljuk, róluk van szó!

Hősies évek voltak ezek, igazgatónk vezetésével közösséget teremtettünk, diákok, tanárok, szülők szövetkezését a szépre, jóra, igazra. Összecsiszolódtunk, közben persze sokszor csikorogtak az érdes felületek, de hiszen ilyen az igazi nevelés, csak így lehet egy családdá válni. És nem csak közösséget teremtettünk, hanem iskolát is, a szó fizikai értelmében. A péceli gimnázium falai, sportpályája Cser László tárgyiasult gondolatai; téglába, betonba, aszfaltba rakott és öntött szeretete, gondoskodása a jövő nemzedékéről. Ő vitte elől a zászlót, mi pedig mentünk utána. Toldi Miklós természetű ember volt, bizony kidőltünk mellőle jónéhányszor – de ki ne szedné össze az erejét, ha ilyen példa lelkesíti. S aláhúzom ezt a szót: lelkesíti. Lélekkel végezte minden munkáját, s ez a lélek munkált bennünk is, diákjaiban, kollégáiban, akik követtük, mert éreztük: igaza van. Ez a lélek hatott mindenkire, aki a közelébe került. Sohasem láttam munkásokat, iparosokat olyan buzgón dolgozni, mint az ő vezetésével, magával ragadta őket a belőle áradó munka- és emberszeretet.

Nem tudott munka nélkül élni egy napig sem. Vakációs „pihenésképpen” megszervezte utcája lakóit, s aszfaltburkolatot építettek – önerőből. De beszélhetnék a közműtársaságról, melyben – Baczoni István mellett dolgozva – tett nagyon sokat városunk infrastruktúrájáért.

És sokan jártunk csodájára kertjének-szőlőjének, kevés szabadidejében ott „pihent”.

Barátságunk, munkakapcsolatunk akkor is megmaradt, amikor én Gödöllőre kerültem igazgatónak. Évtizedekig volt a Pest megyei gimnáziumi-szakközépiskolai igazgatói munkaközösség vezetője, ő szervezte továbbképzéseinket, tapasztalatcseréinket s én továbbra is tanulhattam tőle. És egyre növekedett iránta nagybecsülésem, ahogy – akár a hivatalos kapcsolatokban, akár baráti együttléteken – fokról-fokra föltáruultak előttem egyéniségének-személyiségének új és új értékei.

Ezek fényében jelenik most meg előttem a gyengéd családapa, nagyapa, aki mindent megtesz családjáért, feleségéért, gyermekeiért, unokáiért.

A jó barát, akit mindig segítségül lehet hívni, akár pedagógiai, akár emberi, akár technikai problémával birkózunk.

A jó ember, az emberbarát, aki nemes szívvel, önzetlenül karolja föl az öregek, a gyengébbek, alulra kerültek, gyámoltalanok ügyét, s egyik alapítója volt annak a péceli Egymást Segítő Egyesületnek (ESE), amely ezt a munkát országosan is kiemelkedő eredményességgel végezte.

A történelmi hagyományok hordozója. A honvédhuszár, ki védte menthetlen honát. A régi Pécel fia, a földműves-iparos élet ismerője, erkölcsi értékeinek letéteményese és továbbadója, szeretetteljes megörökítője.

A karakter, aki egy bizonyos történelmi időpontban inkább fölhagy tanári hivatásával és gazdálkodik, semhogy olyat kelljen mondania, amit nem tart igaznak.

És még egyszer a karakter, aki ha egyszer leteszi a garast, megmarad azon az állásponton, még ha az hátrányos is neki, aki kitart elvei mellett, de másokra soha nem kényszeríti azokat. Cser Lászlóval nagyon jól lehetett egyetérteni, és egyet nem érteni is igazi demokrata volt.

Az érző szívű ember, aki meghatódik egy úszni nem tudó gyermek és szülei tragédiáján – és uszodát épít az aszódi gimnáziumban, új állomáshelyén. Hogy minél több gyermek megtanuljon úszni, s minél kevesebb gyermektragédia történhessen.

A bölcs ember, aki csendes derűvel emelkedik embertársai és saját tévedései fölé is, s így marad nevelő akkor is, mikor már nem lép föl naponta a katedrára.

Munkája elismeréseként megkapta a Kiváló Pedagógus kitüntetést, a Pécel Város díszpolgára címet, az Arany János Pest megyei pedagógiai díjat, amit átvenni már nem tudott, de aminek nagyon örült, s aminek mi, barátai is nagyon örültünk.

Az igazi elismerés azonban az a szeretet, mellyel minden volt diákja emlegeti őt, máig.